

מאמרים

"אחרים", "פני הדור", או "נושאים ונותנים"? שלוש תמות במחקר על אנשים צעירים ותרבותם

דוד לוין

תקציר

ברפואה ובמדעי הנפש רווחת ההתייחסות לאנשים צעירים בקטגוריות אובייקטיביות, למשל "בני נוער". בצד גופי ידע אלה קיים גוף ידע צנוע יותר, מתחומי הסוציולוגיה, האנתרופולוגיה ומחקר התרבות, הרואה בקטגוריה "בני נוער" תופעה לשונית המובנית באופן התלוי במקום ובזמן – תופעה הבוראת מציאות לא פחות ממה שהיא משקפת אותה. גוף ידע צנוע זה הוא למעשה מחקרים הדנים בקונטציות התרבותיות הנקשרות למושגים קולקטיביים אלה ובהשפעתם על החברה שיצרה אותם. מאמר זה, הסוקר את הספרות המעמידה במרכזה את זהות הנעורים (על פי רוב בהקשריה העכשוויים המערביים), מזהה בה בין היתר שלוש תמות: **אחרים** – מחקרים סוציולוגיים המעוגנים בגישת הגילנות (ageism), המבקרים את ההתייחסות לאנשים צעירים כאל קבוצה אקזוטית מפאת גילם; **פני הדור** – מחקרים היסטוריים ואנתרופולוגיים הרואים בקטגוריה "נעורים" מטאפורת שורש חברתית; **נושאים ונותנים** – מחקרים, בעיקר מתחום לימודי התרבות, הרואים באנשים צעירים נושאים ונותנים בין זהויות ושותפים בהבניה החברתית של תדמיתם-הם. ההיכרות עם שלוש התמות מאפשרת ראייה רחבה של הבניית קטגוריה גילאית זו, מה גם שכל גישה מפצה על חוסרי האחרות.

מבוא¹

השפה האנושית מאפשרת לנו לכלול בני אדם שונים זה מזה במסגרת הגדרה התופסת אותם כקבוצה והופכת אותם לדומים. אופיין המובנה חברתית ותרבותית של הגדרות אלו בהתייחס לבני נוער (adolescents), לבוגרים צעירים (young adults) ולתרבות נעורים (youth culture) נחשף במחקרים מתחום הסוציולוגיה, האנתרופולוגיה ולימודי התרבות, ונשמעת טענה שבעטיין ניתנת חשיבות-יתר לקבוצת הגיל שאליה

1 למרות הטענות שיובאו כאן בנוגע לתוקפן המוטל בספק של קטגוריות שונות המשויות לצעירים, לשם נוחות הקריאה ובשל השימוש הרווח בהם בשפה העברית אנקוט כמה מונחים על פי העניין: "בני עשרה" כדי לתאר התייחסויות מפורשות לגילאי 11-18; "בני נוער" כשההתייחסות היא ישירה למושג זה; ו"אנשים צעירים" או "צעירים" כשמדובר בקבוצת גיל רחבה יותר.

משתייך אדם, על חשבון הקטגוריות של דת, מעמד חברתי, מוצא אתני, מגדר, העדפה מינית או מקום מגורים (Abowitz, 2004). טענה זו קיבלה תמיכה מחקרית בתחומים רבים:

(א) המחקר ההיסטורי מלמד, כי גם אם מאז ומתמיד הייתה התייחסות שונה אל בני נוער בחברה האנושית, הכורח שלהם לחוות תרבות מובחנת – "תרבות נעורים" – לא תמיד נחשב לשלב הכרחי בדרך לבגרות (Stern, 2005).

(ב) המחקר המשווה בין תרבויות מגלה, כי למושג בני נוער פירושים שונים בחברות שונות. למשל, בארצות הברית ובחברות דוברות אנגלית הם בגדר קטגוריה נפרדת באופן מובהק, ואילו באירופה, בשל השליטה הרבה יותר של הקהילה והמשפחה באורחות חייהם של אנשים צעירים, המובחנות של בני נוער כקבוצה קטנה יותר (Furstenberg, 2001).

(ג) טווח הגילים של מי שמשתייך לקטגוריית בני הנוער משתנה מעת לעת ומחברה לחברה. סקר מקיף שערכו האנתרופולוגים אליס שלגל והרברט בארי (מוצג אצל Amit, 2001) בחברות לא-מערביות העלה, כי מדובר בבני 11-17. יש נתונים בדבר 1.1 מיליארד בני אדם בגילים 11-24 (Mazzarella & Pecora, 2007). בבתי מלון ובאתרי בילוי ברחבי העולם הומרו קווי התיחום בין מתבגרים לבוגרים צעירים בקטגוריה צעירים, הכוללת גילאי 15-28.

(ד) ההגדרה הלשונית של בני עשרה אינה קבועה. סקר שנערך בארצות-הברית העלה, כי בוגרים אינם בטוחים בשם שיש לכנות בו גילאים אלה (Aubrun & Grady, 2000), ואילו ניתוח סרטי קולנוע אמריקניים לימד, כי מבוגרים כינו אותם בעיקר "ילדים" (kids), בעוד דמויות צעירות בהתייחסן זו לזו בחרו בעיקר בשמות "ילדים", "בנים", "בנות", "אנשים צעירים", ורק לעיתים בכינוי "מתבגרים" (teens) (Heintz-Knowles, 2000).

למרות המלאכותיות המשתמעת מחלוקה של בני אדם לקטגוריות מבוססות גיל, יש לדבר משמעות רבה. קטגוריות כאלו ניצבות בבסיסן של פרקטיקות חברתיות ותרבותיות רבות המופעלות על ידי הורים, בתי הספר, מערכת המשפט והרגולטורים, ואף מכוננות מסגרות התייחסות המופעלות על ידי תקשורת ההמונים ותעשיית התרבות (Lewis, 1992).

המושג "תרבות נעורים" קשה עוד יותר לשיוך לקבוצת גיל מאשר בני נוער. מושג זה מתייחס באופן כללי לסגנון חיים המאפיין קבוצת גיל נרחבת ולשורה ארוכה של פעילויות, כמו צריכת מדיה, מוזיקה ובגדים, אקטיביזם פוליטי לסוגיו, עיצוב גוף, עיסוק בספורט אתגרי, תיירות ותרמילאות. בין הכותבים העוסקים בתרבות

נעורים יש המשייכים פעולות אלו לגילאי 10-30 (Amit, 2001), ויש מי שאומר כי הם מסתיימים רק בגיל 40 – כאשר בני אדם מפסיקים להתעניין בחידושי מחשב (Sefton-Green, 1998). לעומת כל אלו, המנסים בכל זאת לתחום את גבולות קטגוריית הגיל, אפשר לטעון שמכיוון שבימינו נחצים כל העת קווי גבול תרבותיים (גאנס, 1999), ומאחר שאלפי ערוצי המדיה האלקטרונית והדיגיטלית נגישים בפועל לכלל הקהלים ולא רק לקהלי היעד שלהם (מאירוביץ ומגווייר, 2000), הרי ההשתייכות לתרבות נעורים יכולה בהחלט להיות עניין של בחירה אישית בכל גיל. מאמר זה, המעלה גישות שונות המתארות ומבקרות את ההבניה החברתית והתרבותית של אנשים צעירים ותרבותם, וכאמור בעיקר בהקשריה העכשוויים והמערכיים, מורכב מחמישה חלקים: בחלק הראשון תורחב הטענה שההגדרות של קטגוריות הגיל הן תולדה של מציאות היסטורית וחברתית. שלושת החלקים הבאים מתמקדים כל אחד בתמה מרכזית העולה מסקירת הספרות שנכתבה בנושאים אלה. החלק האחרון יבהיר מדוע חשוב שבקרב חוקרים ובקרב הציבור הרחב תהיה מודעות לשלוש תמות אלו.

קבוצת גיל כזהות – גורמים מעצבים

את השינוי התדיר החל בטווח הגילים של מי שמוגדרים כבני נוער או כמבוגרים צעירים ניתן לקשור לגורמים היסטוריים, כלכליים, תרבותיים וחברתיים שונים, המקיימים על המערכת של ציפיות חברתיות מאנשים הנמצאים בשלבים שונים במעגל החיים (Mazzarella & Pecora, 2007). בהקשר זה אתייחס להיבטים חקיקתיים, מבניים, תרבותיים וטכנולוגיים.

חקיקה

הסדרי חקיקה הקובעים את מידת האחריות הפלילית, מתן זכות ההצבעה, גיל הנישואין, חובת השירות הצבאי והסדרי חיתון ממלאים תפקיד פעיל בתיחום הגבולות המגדירים מיהם בני נוער, מן הבחינה של מידת האחריות של מבוגרים לגביהם, האמון ביכולתם לתפקד כאזרחים שווי זכויות וחובות וגבול ההרשאה המוסדית (מורטוריום מוסדי) הניתנת להם לחרוג מן הסדר החברתי. למערכת חוקים זו צמודים בין היתר בתי הספר וארגונים של חינוך בלתי פורמלי, שבמסגרתם מתקיימת פעילות של סוציאליזציה לערכי החברה והם משמשים אתר שמתקיימים ומתכוננים בו סוגים שונים של תרבות נעורים מובחנת, המקיימים יחסים של דיאלוג עם תרבות המבוגרים סביבם (רפפורט, לומסקי-פדר ואחרים; Willis, 1977, 1995; Coleman, 1961).

זמן שהייה במוסדות אלה קובע כמה שעות נותרו לפעילות פנאי משלהם, והדבר משתנה מתרבות לתרבות. כך למשל למתבגרים במזרח אסיה יש ארבע עד חמש שעות פנאי ביום, באירופה חמש וחצי עד שבע וחצי שעות ביום ובצפון אמריקה שש וחצי שעות ביום (Silbereisen, 2001).

למרות עוצמתה, החקיקה רחוקה מלתחם באופן מוחלט את גבולות קטגוריית הגיל. הדיון הציבורי בגבולות אלה מתחולל כל העת, והקטגוריות שמבחינות בין בני עשרה למבוגרים צעירים קורסות כיום זו לתוך זו. כך למשל, בסקר של "צעירים בישראל" (קטן, 2009) שפרסם משרד הרווחה, התלונן עורך הסקר, הסוציולוג יוסף קטן, על התפיסה השמרנית והצרה הבאה לידי ביטוי בקביעה שאדם שהגיע לגיל 18, מועד הגיוס לצבא, סיים מהלך של מעבר לבגרות, ושבעשור השלישי לחייו הוא אמור לנהל חיים עצמאיים ללא התערבות ותמיכה מצד מוסדות החברה. קטן הצביע על כך שלמעשה רבים מאלה שעל פי החוק "עמדו על דעתם" נמצאים במצוקה מבחינת זמינות השכלה ועבודה, וטען שהיציבות שהייתה אמורה לאפיין את התנהלות חייהם היא מהם והלאה.

גורמים מבניים

חוסר ההתאמה בין החקיקה לבין "המצב בשטח" בכל הנוגע למצבם ולמעמדם של אנשים צעירים הוא תולדה של שינויים שמחוללים גורמים כלכליים וחברתיים ב"לוח הזמנים" של המעבר בין שלבי החיים. מהנתונים הנאספים במדינות רבות עולה תמונה חד-משמעית, שלפיה ההגעה אל הבגרות המושלמת (השתלבות בעבודה קבועה, נישואין והורות) מתרחשת בגיל הרבה יותר מאוחר ממה שהיה במחצית המאה ה-20 (Alexander & Thompson, 2008; Furstenberg, 2001). נתוני האו"ם מלמדים על חוסר יציבות רבה במצב התעסוקה של אנשים צעירים, הן במדינות המתפתחות, הן במדינות המפותחות (Millennium Development Youth Indicator, 2013). גברים ונשים בגיל העשרים לחייהם נחשבים לאוכלוסייה המועדת לאבטלה מזו של בוגרים יותר, בעיקר בזמני משבר כלכלי כמו זה הפוקד בשעת כתיבת שורות אלה את ספרד או יוון. גם בישראל ניכרת ההשתתפות המועטה של בני 18-24 בכוח העבודה, אך זאת ניתן להסביר בשירות החובה הצבאי, שהוא גורם מבני נוסף רב-משמעות המרחיק גברים ונשים ישראלים משוק העבודה. עם זאת, הישראלים, ובעיקר היהודים שבהם, בני-מזל לעומת בני גילם מדינות אירופיות, הגם שאף בישראל שיעור האבטלה בקרב צעירים גבוה מהמוצע הארצי (ארלוזורוב, 2012).

בחברות מערביות מתועשות, חלק מן ההסבר לכך הוא השילוב שבין דרישות שוק העבודה לעלייה ברמת ההשכלה. שוק העבודה, לפחות בכל הנוגע למשרות קבועות, נעשה תובעני יותר בדרישותיו לגבי מספר שנות הלימוד של המועסקים (גאנס, 1999; Alexander & Thompson, 2008), ולכן חלה עלייה דרמטית במספר הממוצע של שנות הלימוד של כלל האוכלוסייה, ובכללם בשיעור הלומדים לקראת תארים אקדמיים או המעוניינים לרכוש סוגים שונים של השכלה גבוהה (האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 2005). כאמור, המחיר של רכישת השכלה הוא במקרים רבים דחיית ההגעה המלאה אל הבגרות: סיום לימודים, עבודה קבועה והולדת ילדים. על פי נתוני מפקד האוכלוסין האמריקני, אם בשנות השישים של המאה ה-20 השלימו 77% מהנשים ו-65% מהגברים את כל הדרישות בדרך אל סופו של תהליך זה עד שהגיעו לשנתם השלושים, הרי בתחילת המילניום הנוכחי עשו זאת רק כחצי מהנשים וכשליש מהגברים (Alexander & Thompson, 2008). מסקר אמריקני נוסף עולה, כי בני ה-20 נמצאים במצב של אי-יציבות מתמדת. שליש מהם עוברים לדירה חדשה מדי שנה, ו-40% חוזרים לגור עם הוריהם לפחות פעם אחת במהלך העשור השלישי לחייהם. בתקופה זו הם מחליפים שבעה מקומות עבודה, וגיל הנישואים שלהם נושק לשלושים ואף עובר אותו (Marantz-Henig, 2010). סקר שנערך לפני שנים אחדות בישראל הראה, כי 45% מבני הגילאים שבין עשרים לשלושים גרים עם הוריהם; שהכנסתם החודשית, בעיקר בחצי הראשון של העשור השלישי לחייהם, נמוכה; ושרבים מהם זקוקים לתמיכה ולעזרה מהוריהם. גם מי שמקיים את עצמו בדרך כלל אינו יכול לחסוך כסף, למשל לקניית דירה (גלובס, 2008).

כאמור, שוק העבודה תובע בעשורים האחרונים יותר השכלה. עם זאת, גם אם הוא מציע לאנשים צעירים שפע של מקומות עבודה, הרי לרוב מדובר במשרות חלקיות ובעבודות זמניות שרובן מהסוג המכונה "מקג'ובס" (בישראל: אבטחה, מלצרות, תעשיית המזון המהיר, שיווק ושירות טלפוני), כלומר עבודות הדורשות כישורים מעטים, בשכר נמוך וללא כל אפשרויות של קידום במסגרת החברה המעסיקה (Etzioni, 1986). יש המשווים זאת לניצול עובדים בתעשיות העולם השלישי (קליין, 2002). מקומות אלה, שהעבודה ברבים מהם, הגמישה במבנה ההעסקה ובשעות העבודה, מותאמת לתלמידי תיכון ולסטודנטים, הם מוקד משיכה לצעירים, ולמעשה הם משמשים אתר נוסף של תרבות נעורים.

הלכי רוח ערכיים

לא רק לאילוצים חברתיים, אלא גם לעולם הדמיון הקולקטיבי יש תפקיד חשוב בקביעת המועד שבו מתעלמים בני אדם צעירים מהגדרתם כבני נוער ורואים את עצמם כאנשים בוגרים. ההקשר הישראלי מדגים זאת. אמנם התרבות הצבאית היתה מאז ומעולם בעלת אופי של נעורים, ומבוססת – כקודמתה, תרבותם של בני-עשרה על שפה משותפת ועל טקסים (רפפורט, לומסקי-פדר ואחרים, 1995), אך בשנים האחרונות נוספה אליה התייחסות מפורשת אל חיילים ואף אל בוגרי צבא כאל בני נוער ואף כאל "ילדים" שטרם בשלו. שינוי זה, שבהקשר הרחב אפשר לייחסו להתגברות השיח הפסיכולוגי-תרפויטי המתיר הבנה למצוקותיהם ולחולשותיהם של החיילים ומשפחותיהם, בא לידי ביטוי למשל בדברי הסופר מאיר שלו, בהפגנה למען שחרורו של גלעד שליט, כי אין להטיל את משא הביטחון הכבד של מדינת ישראל על "כתפיו הצנומות" של החייל החטוף. אמירה זו מצטרפת לתובנה שעולה מסרט שהכין בשנת 2011 העיתונאי לשעבר (וכיום חבר הכנסת) עופר שלח על טירונות הצנחנים.² שלח, צנחן בעברו, למד במהלך הכתבה שהכין, כי בצבא של ימינו נצפית המשכיות של פרקטיקות של בית הספר התיכון, כמו ערבי הורים וזמינות של מפקדי החיילים לפניותיהם של הורים מודאגים באמצעות הטלפון הסלולרי.

פעולתה של תעשיית התרבות

במאה השנים האחרונות הפכו אנשים צעירים לכוח צרכני שהנאותיו מטופחות בידי תעשיית התרבות (Mazzarella & Pecora, 2007), המפיקה מקהל יעד זה רווחים נאים. הנתונים הנאספים ממקומות שונים בעולם מהדהדים זה את זה. מחקרים אמריקניים מלמדים כי הוצאותיהם של בני עשרה עלו מהסכום הגבוה כשלעצמו של 189 מיליארד דולר בשנת 2006 ל-298.7 מיליארד בשנת 2011 (Statistics Brain, 2012). בשנת 2004 הניב תחום משחקי המחשב והווידאו המזוהים עם אנשים צעירים הכנסה של 7.3 מיליארד דולר (Herring, 2007). זאת ועוד: נמצא כי משפחות אמריקניות מוציאות יותר ויותר כסף כדי להיענות לדרישות הקולינריות הייחודיות של בני העשרה נתון זה עולה גם ממחקר ישראלי. אך המוקד המחקרי אינו התנהגותם הצרכנית הלכה למעשה של אנשים צעירים אלא האופן שהם מובנים כצרכנים.

2 שודר בחודש מאי 2011 בתוכנית "המקור", ערוץ 10.

דרך פעולה מרכזית של מנגנוני הייצור וההפצה של תעשיית התרבות היא "תפירת חליפות זהות", כלומר מאפיינים שמגדירים קבוצת אנשים כציבור או כקהילה (Turow, 2000). אלו כוללות בין היתר פרטי לבוש, תכנים, אתרים וטקסים, הממסגרים את ה"קהל" – אנשים צעירים במקרה זה – כ"שונים" בעיני עצמם ובעיני אחרים. בעשרים השנים האחרונות בונות חברות מסחריות קהיליות רשת וירטואליות שעניינן ספורט, אופנה והיכרויות, ומעודדות מתבגרים, קדם-מתבגרים ובוגרים צעירים לשהות בהן שעות ארוכות ולהישף למוצרים ולפרסומות (Herring, 2007). אין מדובר בתופעה חדשה. העיתונות הממוסחרת לגיל העשרה הייתה המקום הראשון שבו הופיע – בשנת 1941 – המושג teenager (Mazzarella & Pecora, 2007). הבעלות על הביטוי pre-teen (קדם-מתבגרים) בכריטיניה שייכת לתעשיית הביגוד, שהקימה חנויות בגדים שהתמחו בקבוצת גיל זו (Cook & Kaiser, 2004).

הטכנולוגיה כ"מקום משלהם"

אחד הגורמים החשובים להכללת אנשים צעירים כקטגוריה מובחנת, למשל בני נוער, היא כאמור קיומם של "מקומות" שכרטיס הכניסה אליהם מוגבל בגיל, לרבות מקומות וירטואליים. אף שהם פתוחים לכול, הם נתפסים כאתרים של תרבות נעורים. מרכיב מרכזי בתפיסה זו הוא ההתייחסות אל מי שנולדו החל מאמצע שנות השמונים כאל "ילידי" העולם הדיגיטלי – ילדים שגדלו אל תוך עולם שרשת האינטרנט כבר הייתה בו (Prensky, 2001; Herring, 2007). לדור זה מיוחסת צורת חשיבה שונה: עיבוד מידע אינטואיטיבי, העדפת התמונה על המילה הכתובה, חיפוש ללא העמקה ופיתוח שפה המתבטאת בחילופי דברים קצרים. זאת ועוד: העולם הווירטואלי מסייע למי שאינו עצמאי כלכלית לכוונן לעצמו, כמעט בחינם, "נוף מדיה פרטי" (individualized mediascape) (Livingstone, 2007; p. 16). ומרחב משלו, המשוחרר ממגבלות בית ההורים, אם בתוך ביתם, בתוך מה שמכונה "תרבות חדר השינה", החדר שבו שהו בני עשרה בתחילת העשור שעבר כ-25% משעות היממה (Silbereisen, 2001), אם מחוצה לו, בסיוע הטכנולוגיות הניידות.

השימוש בטכנולוגיות דיגיטליות מסייע לטשטש את ההבדלים שבין בני נוער למבוגרים צעירים. סקר של מכון Pew האמריקני (The Pew Research Center's Internet & American Life Project) משנת 2010 העלה, כי צעירים בגילים 12-17 ו-18-29 משתמשים במידה דומה ברשתות חברתיות (73%-ו-72% בהתאמה), וכי שתי הקבוצות מובילות בצוותא ובפער ניכר מהאחרות את אוכלוסיית המשתמשים. מבוגרים צעירים הם המובילים בכל הנוגע לשימוש בטוויטר ולערכון

סטטוסים – שלישי מבין גילאי 18-29 פרסמו או קראו עדכון סטטוס. הם גם האוכלוסייה היחידה שמחשבים ניידים היו שכיחים בה יותר מאשר מחשבים ניידים (Lenhart et al., 2010).

"אחרים" – אנשים צעירים כמי ש"אינם אחרנו"

אחת המשמעויות של הגדרת אנשים צעירים בקטגוריה של גיל היא העמדת חיץ בינם לבין בוגרים החולקים איתם קטגוריות זהות, כמו אתניות, מגדר ומעמד. הגם שעבודה זו מתמקדת בעיקר בספרות הנכתבת בעולם המערבי בן-זמננו, להגדרת "אחרות" זו יש היסטוריה רבת שנים. כבר סוקרטס בהמדינה דן בדברים שיש ללמד בני נוער. הוא מצהיר כי רצוי שיהיו הצעירים "מחשים כיאות במעמד המבוגרים, יושיבו אותם ויקומו לפנייהם וישמשו את הוריהם; ודרך תספורתם ותלבושתם ותנעולתם וכל תופעתם הגופנית תהא כיאות" (אפלטון, 1979, עמ' 295).

במאה ה-20 קיבלה אמירה נורמטיבית זו גושפנקה מדעית, שכן לשיח הצטרפו חוקרים והוגים מתחום הפסיכולוגיה והסוציולוגיה. בתחום הפסיכולוגיה תופסת מקום מרכזי עבודתו של סטנלי הול, הראשון שהגדיר את "אחרותם" של אנשים צעירים שלא באופן התרשמותי אלא מדעי פסיכולוגי-פיזיולוגי. הוא יישם את המונח הגרמני הרומנטי "סער ופרץ" (Sturm und Drang) לתהליכים פיזיולוגיים ונפשיים המאפיינים קבוצת גיל זו והמתבטאים בעימותים עם ההורים, בנטייה להסתכן ובהפרעות רגשיות (Hall, 1904).

הסוציולוג קרל מנהיים הוא אבי התפיסה בדבר האופי המובחן של דורות, תהליך המתעצב בתקופת הנעורים. תפיסה זו יש בה כדי להסביר את ההתייחסות המובחנת לדור ה-X ולדור ה-Y (Buchmann, 2001). לדעת חוקרים דוגמת ג'יימס קארי (1995), שאימצו במפורש או במשתמע תפיסה זו, יש בכוחן של הטכנולוגיות לעצב דורות חדשים של נעורים שונים זה מזה, באפשרון קיטוע בזמן לצד המשכיות מרחבית. לטענתו, כך נוצרת סולידריות בין בני נוער – אם בניו יורק ואם בוורשה – ההופכת אותם לדומים זה לזה יותר מאשר להוריהם. הסוציולוג הישראלי שמואל נוח אייזנשטט סבר כי השונות של בני נוער היא תופעה חוצת תקופות ודורות ושמקורה בהסדרים חברתיים המאטים את המעבר של בני אדם אל תוך חברת המבוגרים ויוצרים אזור ביניים של אנשים צעירים, שבכוח הנסיבות מפתחים יחסי אחווה בין שותפי גורל (Buchmann, 2001).

לדעת הוגי דעות שאימצו את גישת הגילנות (ageism), שעניינה חקר אופני ההדרה של קבוצות גיל וביטוייה (Harwood, 2008), הייצוג החד-ממדי, המאובן

והקפוא של קטגוריה גילאית זו יוצר שורת עיוותים, מכיוון שהוא מלווה בהגדרה של חברי הקבוצה כ"טובים" או כ"רעים". מחד גיסא נטען, כי אותו "סער ופרץ" מנתב את בני העשרה לאומללות, להקצנה רגשית ולמלחמה לא רק עם ההורים אלא עם העולם כולו (Arnett, 2007). דעות אלו עומדות בבסיס ההתפרצות של "פאניקה מוסרית"³ ושל דיונים ציבוריים ובהם תיאורים חוזרים ונשנים של "הידרדרות הנוער" דיונים אלה מסתיימים בדרך כלל בקריאה להתגונן מפני אנשים צעירים, ולחלופין, בקריאה לחנך אותם להיזהר מפני עצמם. מאידך גיסא, אותם לחצים בלתי-נשלטים מתוארים כמנתבים אנשים צעירים לשמש אבירי התרבות, נושאי הדגל של ערכים רומנטיים וליברליים (Herring, 2007). כותבים אחרים מוסיפים בעניין זה: אנשים צעירים מוצגים כחכמים, אוטונומיים ובעלי ביטחון עצמי, הפועלים ממניעים וולונטריים והמונעים על ידי אחווה דורית (Wyn, 2005). תכונותיהם אלו מאפשרות להם להיות "מהפכנים" (Mazzarella & Pecora, 2007), המסוגלים לפעול ללא לאות כנגד תפיסות עולם ריאקציוניות ורגרסיביות של התרבות שהם חלק ממנה (Kahn & Kellner, 2008). היטיב להגדיר זאת המשורר הרוסי ולדימיר מיאקובסקי, בכותבו שרק אנשים שאין אפילו שערות שיבה אחת על ראשם מסוגלים להוציא מן הכוח אל הפועל רעיונות חדשניים, אמנותיים וחברתיים כאחד (על פי גורביץ וערב, 2012).

ההתלהבות מכוחם של אנשים צעירים להיות הלפיד שהולך לפני המחנה עולה בנקודות זמן כאלו ואחרות. בשנים האחרונות בלט גל מחאות חברתיות ברחבי העולם. לאנשים צעירים המלווים בטכנולוגיה "צעירה" דוגמת הפייסבוק יוחסה חתירה לאזרחות חדשה, קוסמופוליטית באופיה, שאינה מכירה בגבולות לאומיים ובמנגנוני דיכוי של המשטר (Lynch, 2011). חוקרת האינטרנט דבורה וילר, שדיברה על קלות התנועה של הצעירים, על השימוש היצירתי שלהם באסטרטגיות תקשורתיות ועל ההבנה המעמיקה שלהם ברשת הגיעה למסקנה כבר לפני עשור, כי ברשת האינטרנט טמונות הנורמות החברתיות של העתיד (Wheeler, 2003). המעבר מראיית "אופיים הסוער" של אנשים צעירים כמציאות אובייקטיבית לדיבור רפלקטיבי על הכוחות המְכַנֵּים דימוי זה החל להתגבש בסוף שנות השישים

3 פאניקה מוסרית היא תופעה חברתית המתחוללת כשגורמים רשמיים או העיתונות מגיבים על תופעה "סוטה" חברתית או תרבותית, שנראה כי "יצאה מכלל שליטה" בכל הנוגע לאיום שהיא מטילה על המוסר הקולקטיבי. במקרים רבים הפאניקה מתחוללת באופן יזום באמצעות תיאור הבעיה המוסרית כחורגת מממדיה המציאותיים, לעתים באמצעות דמגוגיה, דמוניזציה של מחולליה ושימוש ציני בכל התקשורת (Cohen, 1987).

של המאה ה-20. תרם לכך בין היתר מחקרו של דניאל עופר על בני עשרה (Offer, 1969), שעל פיו, רוב בני העשרה שרואיינו לצורך המחקר לא היו "שרוטים" או "חייזרים" (כפי שמצוטט אצל Buchanan & Hughes, 2009), אלא סתגלנים: בני עשרה שחיו בשלום עם גופם, עם עצמם ועם והוריהם, וגם ה"לא-נורמליות" שלהם, לדבריו, הייתה נורמלית.

ביקורת זו התגברה בעטיו של משבר הייצוג שחוו מדעי החברה בשליש האחרון של המאה ה-20 (Clifford & Marcus, 1986). הבחינה, הפירוק והביקורת על היסודות המהותניים המבנים את ארגון הידע וייצוגו המדעי הובילו לטענה שאנשים צעירים, כמו קבוצות מיעוט חברתיות אחרות, סובלים מייצוג אפוקליפטי ומהותני לא רק בחברה, אלא גם בהגות האינטלקטואלית. נטען כי במלאכת ה"טבעון" (נטורליזציה) של אחרותם של אנשים צעירים – יצירת הקישור בין ייצוג למציאות – לקחו חלק דמויות מפתח בהיסטוריה האינטלקטואלית המערבית ובהם המשורר הגרמני בן המאה ה-19 יוהאן וולפגנג פון גתה (מחבר "יסודי ורתר הצעיר") ואבות המחקר הפסיכולוגי סטנלי הול ואנה פרויד. עבודתו של הול, שהופיעה בראשית המאה ה-20 (1904), נחשבת לעבודה הראשונה שראתה בבני עשרה תופעה אוניברסלית, ולכן שימשה נקודת הפתיחה לזרם הולך וגובר של מחקרים על אנשים צעירים (Furstenberg, 2001). פרויד הוסיפה לקיבוע ה"אחרות" של בני עשרה בטענתה כי להיות נורמלי בפרק חיים זה פירושו להיות לא-נורמלי, כלומר, בן עשרה שאינו מחזין את רגשותיו פשוט מדחיק אותם (Arnett, 2007). ההבחינה באופן המלאכותי של הבניית הגיל הביאה למיסודם של חמישה כיווני ביקורת:

א. עיוות המציאות

מאז ראשית מחקר התקשורת אין מחלוקת בדבר ההשפעה הרבה של אינדיקטורים חברתיים ותרבותיים המופצים באמצעות המדיה על תפיסת המציאות, בעיקר כשמדובר ברעיונות מופשטים שאין גישה אליהם מכלי ראשון (Lippmann, 1927). מכיוון שקטגוריה גילאית דוגמת "בני נוער", ככל קטגוריה חברתית, אינה גלויה לאנשים, מבקריה ושומעיהם נסמכים על מילים ועל תמונות כמקור לבריאת תמונת המציאות החברתית שלהם. חוקרים שבחנו את הסיקור התקשורתי של אנשים צעירים מצאו, כי לפני הקהל הרחב מוצגת תמונה חד-ממדית של מי שעדיין אינם אחראים למעשיהם, חלשים, מועדים לפורענות, בלתי-ניתנים לשליטה, מהווים איום על החברה ולחלופין – הם קורבן להשפעתה המשחיתה של התרבות הפופולרית

(Hartley, 1998). מכיוון שכך, הם בגדר שעיר לעזאזל מובנה המסביר את מקורם של כל החוליים החברתיים (Herring, 2007). כך למשל העלה ניתוח משווה בין אופיין של חברות רחוב לאופן הסיקור שלהן בתקשורת האמריקנית, כי התקשורת נוטה להגזים במידה רבה בנוגע למסוכנותן (Esbensen & Tusinski, 2007). מחקר שהתמקד בעיתון לוס אנג'לס טיימס העלה, כי מספר הפעמים שנשמעה הקריאה לדיון ציבורי במעורבותם של בני עשרה במעשי אלימות וברצח היה פי שלושה ממספר צווי המעצר שהוצאו לקבוצת גיל זו ופי חמישה ממעורבותם הלכה למעשה במעשי רצח (Males, 1998).

מחקר אחר, ניתוח של 43 סרטי קולנוע רבי-תפוצה שגיבוריהם הם אנשים צעירים, העלה כי גיבורים אלה מוצגים כשקועים בעצמם, אלימים, מנוכרים להוריהם ואינם מגלים כל עניין בחיים הציבוריים. עורכי המחקר העירו כי הצופים קיבלו את הרושם שצעירים אלה מבזבזים את זמנם בעיסוק בהופעתם החיצונית, בסקס וברומנטיקה, ואילו פעולות של תרומה לחברה, כמו התנדבות, הוצגו באופן שולי (Stern, 2005). אין ספק אפוא, כי צעירים ובעיקר בני עשרה סובלים מתדמית תקשורתית גרועה. קשה יותר לדעת אם מדובר בייצוג מציאות אמין. נראה כי מתוך הנתונים הזמינים לחוקרים ולקובעי מדיניות קשה למצוא מגמות ליניאריות רבות ויציבות בנוגע לתופעות הקשורות לאנשים צעירים, למשל השתתפות בפעילויות עברייניות או נטיות אובדניות. במדינות מסוימות תופעות מעין אלו מתגברות ואחר כך מתמעטות (Furstenberg, 2001). הנתונים שונים ממדינה למדינה, אך מכולם עולה בכירור, כי בניגוד לרושם הנוצר והמטופח באמצעות התקשורת, הרי בין רמת המעורבות של בני עשרה באירועים אלימים לבין מידת הסיקור התקשורתי של אירועים אלה מתקיים יחס הפוך (Perrone & Chesney-Lind, 1997), וכי שיעור המעורבות של בני עשרה באירועים אלימים דווקא הולך ופוחת עם השנים. בישראל, מצא דוח של המועצה לשלום הילד, כי ב-2004 עמד שיעור התיקים הפליליים שנפתחו לקטינים על 58.3 תיקים לכל אלף בני עשרה, לעומת 40 תיקים ב-2010 (קשתי, 2012).

ב. הדרה

ההגדרה של אנשים צעירים כ"אחרים" מובילה לאי-שיתופם בדיונים העוסקים בהם. במילים אחרות, אנשים צעירים אמנם נראים על המסכים, ויש אפילו ייצוג-יתר שלהם, אך קולם אינו נשמע והם אינם פועלים כגוף פוליטי (Furstenberg, 2001; Mazzarella & Pecora, 2007). מומחים ואנשי מקצוע המתבקשים להציע הצעות כיצד לקדם מנתחים את התנהגותם מעל במות ציבוריות ובתקשורת, וגם לשלטונות

החוק הנתבעים לנקוט אמצעים כדי לרסנם יש מה לומר עליהם, אך הם עצמם כלואים ב"קולוניה וירטואלית" שגבולותיה נקבעים על ידי שיח, במילותיו של חוקר התרבות ג'ון הארטלי, כאזרחיה של גרורה פוליטית שנבצר מהם להשפיע על גורלה (Hartley, 1998, p. 64). התוצאה היא שהם אינם מקבלים הזדמנות שווה בייצוג הפרלמנטרי או המשפטי, או לגיטימציה לטעון טענות לגבי ייצוגם התקשורתי. הפאניקה המוסרית הפורצת לעיתים ומאיימת על הבוגרים אף מחמירה מצב זה.

ג. ניצול

הגדרתם של אנשים צעירים כקבוצה מקלה על ניצולם, אם בטווח הארוך באמצעות בתי הספר המייצרים עבור בני העשרה מסלולי לימוד דיפרנציאליים ופרקטיקות שונות של אי-שוויון שמשמעותם שעתוק המבנה החברתי (Willis, 1977), ואם בטווח הקצר – באמצעות גיוסם לצבא בחברות שונות, בעבודה בשכר מופחת ובתנאים לא ראויים, או בהתייחסות אינסטרומנטלית אליהם כאל קהל יעד לקניית מוצרים. האחרות המובנית ציבורית של צעירים מאפשרת לשווק להם מוצרים ושירותים שיהלמו את תדמיתם כ"מורדים" או כ"קולים" (קליין, 2002). תעשיית התרבות המייצרת עבורם את סימני המרד דוחפת במקביל את הוריהם ללחום כנגדו: להיות מתווכים פעילים בצריכת המדיה של ילדיהם, להשקיע הון עתק ברכישת אמצעי מעקב ובקרה ואף ברכישת מוצרי הפנאי שלהם עצמם. ואכן, מתוך אותם 7.3 מיליארד דולר שהוציאו האמריקנים ב-2004 על משחקי מחשב ווידאו, 92% הוציאו הוריהם (Herring, 2007).

ד. השפעה

הדימוי המובנה של אנשים צעירים כ"אחרים" משפיע על מי שסובב אותם ועל זולתם. מרבית הבוגרים האמריקנים שנשאלו בסקר לדעתם על קבוצת גיל זו השתמשו באופן ספונטני במילות התואר "עצלנים", "חסרי כבוד", "מקולקלים" וכיוצא באלו (Stern, 2005). סקר אחר העלה, כי מבוגרים שאין להם מגע רב עם גילאי עשרים ושלושים משוכנעים כי ה"צעירים" האלה הם הגרועים ביותר שרק יכולים להיות (Aubrun & Grady, 2000). בסקר שנערך בקרב בוגרים אמריקנים בעקבות אירוע הירי בבית הספר התיכון בקולומביין (Columbine) שבקולורדו באפריל 1999, אמרו יותר מ-71% מהמשתתפים, כי הם סבורים שאירוע כזה יכול לקרות גם בבית ספר המוכר להם.

דימויים משפיעים לא רק על המבוגרים, אלא גם על האנשים הצעירים עצמם.

הם מאמצים לעצמם את השיח על קטגוריית הגיל שלהם, וכשהם בונים לעצמם את עולם חיי הנעורים שלהם על פי המשמעות ההיסטורית והתרבותית שהמבוגרים הם שקבעו וממשיכים לקבוע עבורם, הם עושים זאת באופן מעוות ורווי רגשות אשמה (Abowitz, 2004).

"פני הדור" – אנשים צעירים כמטאפורה שורש חברתית

מטאפורת שורש (root metaphor) היא מטאפורה מרכזית החוזרת וממחזרת את עצמה, וממסגרת את החשיבה לטווח ארוך, לעתים במשך מאות שנים (Brown, 1978, p. 125). זיהוי וניתוח של מטאפורות שורש משמש בסיס לחקר משמעותם הסמלית של "התבגרות" ושל "נעורים". כך, הגוף האנושי מתפקד כ"מטאפורת שורש" של "הגוף החברתי". מטאפורה זו מסייעת לתאר את מצב הדברים במדינת הלאום במונחים של תכונות ותהליכים גופניים: חוסן, בריאות או מחלה, שינוי, החלמה וקמילה בטרם עת (חזן, 1997). הגוף הצעיר והנערי מסמן שלושה מצבים העוברים על חברות: **שינוי** – מסמן מהפכנות או חידוש תקופה מהעבר; **שימור והחלמה** – מסמנים תהליכים מחזוריים שונים העוברים על חברות שלמות; **קמילה בטרם עת** – מצוקותיו הכרוניות של הגוף החברתי מסומנות באמצעות גוף צעיר ובלתי-ממושמע או שטוף במין ובסמים.

תמת "פני הדור" מציעה גישה שונה מקודמתה בשני היבטים. האחד הוא אופן ההתייחסות: בעוד תמת ה"אחרים" מתייחסת אל אנשים צעירים כאל ישות קיימת, זו של "פני הדור" רואה בהם הנפשה מיתולוגית של רעיון מופשט. האחר הוא ראיית הפעולה החברתית: בעוד חוקרים בגישה הראשונה רואים בפעולה החברתית הנעשית בהבניית הנעורים דרך להוציא אנשים צעירים אל מחוץ לחברה (ובמילים אחרות, להגדיר באמצעותה "מי אנחנו לא"), האוחזים ברעיון של "פני הדור" רואים אותה כמגדירה את ההתבגרות ואת הנעורים כמראה חברתית ("כולנו עוברים תהליכי נעורים").

דוגמה לשימוש בגופם וברוחם של אנשים צעירים כדי לסמן שינוי חברתי "מהפכני" עולה מחקר יצירת המיתולוגיה הציונית. השינוי שבישר המעשה הציוני סומן באמצעות עיצובו מחדש של הגוף החברתי היהודי: המעבר מגוף חלוש לגוף נערי, חסון ובעל שפעת שיער (גלזמן, 2007). שינוי פיזיולוגי זה חפף את השינוי בתפיסת העולם כביטוי ל"מרד נעורים" – מעבר מדתיות לחילוניות ומלמדנות לעבודת אדמה. שינוי זה בדימוי הגוף החברתי תמך בהצגתה של מטאפורה גילנית חדשה; וכך, בעוד מטאפורת השורש של היהדות הגלותית לדורותיה הייתה של

הילד התמים, הפאסיבי ואף התינוקי (משיח, 2000), היה מוקד עניינה של הציונות המתחדשת – אנשים צעירים.

גם בחברות שאינן שרויות בתהליך של שינוי דרמטי, אנשים צעירים משמשים מי ש"מזרימים דם חדש אל המערכת". בחיי היום-יום, תהליך כזה מתרחש כמעט מבלי שניתן להבחין בו, אך בעולם הסמלי הוא מדומיין באמצעות פרשנויות שונות לרעיון של טקסי מעבר. בחברות שבטיות מתקיימים טקסים אלה, שמטרתם היא העברה סמלית הדרגתית של צעירים לחברת הבוגרים, במצב ספי (liminal): כמה ימים של שהות באזור מנותק (משגרת היום-יום), שבו מתקיימת סוציאליזציה לערכי החברה ובה בשעה מתאפשרת התרסה זמנית למולם. בסיומם של טקסים אלה הופכים הצעירים לחלק מחברת הוריהם, הן מבחינת מעמדם ומערכת הציפיות מהם, הן מבחינת השקפות העולם שלהם (טרנר, 1999).

אנתרופולוגים המתמקדים בחברות מערביות מתועשות טוענים שהתרבות בת־זמננו מייצרת מעמדים דומים, הבאים לידי ביטוי בין היתר בסרטי הנעורים, שם מקיימים הצופים והשחקנים סוג של שותפות סמלית במצב ספי,⁴ לומדים על ערכי החברה שלהם, דנים בהם באופן ביקורתי ומתחברים אליהם מחדש. עלילות של רבים מהסרטים הללו מתרחשות בזמנים ובמקומות ששגרת היום-יום בהם הופרה: לעיתים מדובר ב"חופש גדול", למשל זה שמתרחש בין סיום בית הספר התיכון לצבא, ולעיתים באתרי נופש, במסיבות או בחזרות לקראת הצגת תיאטרון לקולג' (טלמון, 2002). בכולם פוגשים הגיבורים בערכים חברתיים ובמחלוקות היסטוריות ועכשוויות שכלל החברה מתמודדת עימם (Lewis, 1992), ובסיומם הם חוזרים ומאשרים את סדר העולם של החברה שהם חלק ממנה. נרטיב עומק זה נצפה בניתוח הקולנוע הישראלי. הסרט *בלוז לחופש הגדול*, המתמקד בחוויותיה של חבורת בני עשרה בשלהי שנת הלימודים האחרונה ובראשיתו של החופש הגדול שלפני הגיוס לצבא. מותו של אחד החברים, שהתגייס מיד בתום הלימודים, הוביל את האחרים להרהורים חתרניים בדבר משמעות השירות הצבאי. אלה באו לידי ביטוי בכתיבת מחזה מחאה במטרה להעלותו במסיבת הסיום של בית הספר התיכון. לאחר שכנוע הם גנזו את המחזה כדי שלא לפגוע בהוריו של חברם המת, ובסופו של דבר התגייסו כולם לצבא ואחד מהם אף נפל בקרב. הצבא ויתר על שירותו של חבר נוסף בחבורה, וכך, באופן סמלי, הורחק "הגוף החולה" מן "הגוף החברתי הבריא" (חזן, 1993).

4 האנתרופולוג ויקטור טרנר (1999) העיר, כי אפשר להתייחס לצפייה בסרט קולנוע או בהצגת תיאטרון כאל פעולה שמכניסה את הקהל למצב דומה לזה של משתתפי טקס, מכיוון שהחוויה מנתקת אותם מהסובב אותם.

כאמור, נעורים משמשים לא רק כדי לדמות גוף חברתי חיוני וחסון, אלא גם לדמות את הסתאבותו וריקבונו של גוף זה. תהליכים חברתיים נרחבים של התמוטטות רפואי סמכות, חוק וסדר מסומנים באמצעות אנרכיה חברתית שזורעים אנשים צעירים, שהמבוגרים איבדו שליטה עליהם (Lewis, 1992). כך למשל עוררו הפאנקיסטים זעזוע רב כאשר הציגו את עצמם כמנוונים ויצרו דרמטיזציה-יתר ורטוריקה של משבר, בקוראם תיגר על נורמות של אסתטיקה ושל היגיינה. הופעתם הוצגה בתקשורת הבריטית כמבשרת את דעיכתה הממששת ובאה של בריטניה (הבדיג', 2009). באותן שנים יצא לאור הסרט התפוז המכני (*Clockwork Orange*), שתורם לראיית החברה הבריטית כחברה שאיבדה את דרכה והנמצאת במצב שניתן להגדירו במונחים גופניים כ"קריסת מערכות". הסרט שביים סטנלי קובריק (Stanley Kubrick) על פי ספרו של אנתוני ברג'ס (1973), מתאר חלום בלהות חברתי, עולם עתידני שמושלת בו בכוח הזרוע חבורת נערים בני עֶשרה המגלמים בהתנהגותם "רוע טהור". החבורה מטילה את חתתה על מבוגרים שאיבדו לחלוטין את סמכותם, ולמעשה את כל יכולת ההרתעה שלהם. בעולם הדמיוני שנוצר בסרט, המנגנונים המשמרים את הגוף החברתי קורסים: כך למשל ביתו של האדם אינו עוד מבצרו. בני החבורה מתעללים באופן מחריר בבני זוג שפתחו לפניהם את דלת ביתם. גם החוק והסדר חסרי אונים, מדגישים ברג'ס וקובריק, כל שיש ביכולתם לתרום הוא טיפול רפואי ופסיכולוגי, ההופך את אלכס, הנער בן ה-15 גיבור הסרט, מטורף אנושי לקורבן חסר ישע, טרף לנערים אחרים, מפלצות אדם כמותו. כפי שמבהיר חוקר הקולנוע הנרי אונגר (1991), הסרט משתמש בנעורים ובתרבות נעורים כדי לטעון נגד הקישור המיתולוגי שבין ה"טוב" ל"יפה". בעולם הדמיוני שיוצר הסרט, האסתטיקה אינה מייצגת את "הטוב והטהור". יפי הנעורים המלאכי של מנהיג החבורה אלכס וחיבתו למוזיקה קלאסית אינם מונעים בעדו להיות מפלצתי. סצנת אונס אכזרית הפותחת את הסרט מתנהלת על במה כאולם מופעים ריק, לצלילי הסימפוניה התשיעית של בטהובן, בעוד המשתתפים בה נעים כרקדני בלט מתואמים עם קצב המוזיקה.

השימוש בייצוגים מיתולוגיים של אנשים צעירים כדי לסמן את דעיכתה של חברה נצפה בהקשר הישראלי על ידי החוקר חיים לפיד. הוא ראה בסדרת סרטי אסקימו לימון משנת 1978, שתיעדה תרבות נעורים לפני השירות הצבאי, במהלכו ואחריו, המנותקת באורחות חייה מהקשר חברתי-פוליטי ושמהוויי חבריה ממוקמים בהווה וללא מחשבות על העתיד, כביטוי לפְּנִייה של החברה הישראלית. לדבריו, המהפך הפוליטי של שנת 1977 סימן את סילוקם של ההורים – דור המייסדים –

מתרבות הנעורים, אך ללא הצעת חלופה ערכית-אידיאולוגית לכידה. אחת התוצאות, הבאה לידי ביטוי בתת-מודע הקולקטיבי של הישראלים, היא תחושת ההילכדות בעולם נעורים נצחי חסר עתיד וניעות, ובמעין מצב תמידי של "מרד נעורים" שאינו מסתיים (לפיד, 1992).

אותה מחשבה בדבר המשמעות הסמלית של ייצוג נעורים נצחיים הממוקם במוקד העשייה התרבותית משמשת את הסופר גדי טאוב (1997) בכואו להגדיר את אופיה של התרבות הצעירה הישראלית של שנות התשעים. לפי השקפתו, מדובר בכואו של חברה שאיבדה את דרכה. טאוב מציין, כי תוכניות ההומור הצעיר של הברדנים ארוז טל ואברי גלעד, ששיגשו באותן שנים מכיוון ששחטו פרות קדושות וקראו תיגר על התרבות הגבוהה והפופולרית גם יחד, לא הציבו מערכת חלופית של אידיאלים שאפשר לאמץ. בכך הם דמו לדעתו למי שפוסע בשדה מלא גרוטאות, מרים מעת לעת אחת מהן, מתבונן בה ומשליכה כאבן שאין חפץ בה.

"נושאים ונותנים" – אנשים צעירים כשותפים בהגדרה של עצמם

שתי הגישות הקודמות ממחישות, כל אחת בדרכה, כיצד מופעלת אלימות אפיסטמית על אנשים צעירים בכך שהם הופכים להיות מושא פסיבי להגדרה שאינם שותפים בכינונה. לעומת אלו, גישת המשא ומתן רואה בהם כמי שנושאים ונותנים, הן עם פניה הרבות של זהות הנעורים, הן עם שלל זהויות המשותפות להם ולהוריהם. במבט חטוף ניתן ללמוד על אופיו של המשא ומתן המתנהל בין אנשים צעירים לבין העולמות הסמליים הסובבים אותם מתוך התבוננות בפרשנויות המקומיות של מה שמכונה תרבות הנעורים הגלובלית. אמנם במציאות בת-זמננו יש היצע תרבותי חסר תקדים בהיקפו המופנה לבני הנעורים והמבטיח לכאורה, בעיקר בשל אופיו התמונתי, אפשרויות מגוונות לחציית גבולות של זהות ושל קבוצה חברתית (Pais, 2000), אבל התבוננות מעמיקה יותר במגוון הרב מגלה את הסתירות המהותיות שבו. תרבות הנעורים הגלובלית מכילה מצבור של אופני ביטוי שונים ואף עוינים זה לזה: קבוצות בעד זכויות בעלי החיים ואיכות סביבה, אנרכיסטים פוליטיים, חבורות פרו-אנה (קהילות ההופכות אנורקסיה לצורה של תת-תרבות וסגנון חיים לגיטימיים), פאנקיסטים, גלוחי ראש וג'יהאדיסטים למיניהם (Kahn & Kellner, 2008). ההסבר לגיוון הוא בכך שתרבויות הנעורים, גם אלו הנראות מנותקות בזמן ובמקום מעולמם של המבוגרים, הן למעשה תולדה של משא ומתן: אנשים צעירים יוצקים ערכים מצורות תרבות מקומיות אל תוך צורות תרבות נעורים חדשות, ונותנים פרשנויות שונות גם לתכנים הנושאים אופי גלובלי.

ניתוח מדוקדק של עולמה הסמלי של תנועת ההיפים הביא את חוקר התרבות הבריטי פול ויליס לטעון, כי מסריה עלו בקנה אחד עם ערכים של טוהר ורוחניות, שחברי הקבוצה ספגו בבית הוריהם בני המעמד הבינוני (Willis, 1978). חוקרי תרבות נעורים שהתמקדו בהפקת מוזיקת רוק מצאו, כי גם כשמדובר במוזיקה שהיא קריאת תיגר כנגד הסדר הקיים, הקביעות של "מה נחשב ומה ראוי" משמרות סוג של "משטר ערך" המשקף הפרדה מעמדית רבת-שנים בין קבוצות חברתיות (רגב, 1990). הגוון שתרבות ההורים מעניקה לגרסה מקומית של צורת תרבות הנראית במבט ראשון חסרת גבולות של זהות עולה גם מעבודתו של חיים נוי (Noy, 2004) על תרמילאים ישראלים. אף על פי שתרמילאות נתפסת כחלק מתרבות נעורים גלובלית שתכליתה בין השאר התנתקות מתרבות. נוי מצא כי מטיילים ישראלים התנהלו על פי עקרונות של יחידה צבאית ישראלית. הם התחלקו על פי היחידות שהם שירתו בהן, אכלו במסעדות שנוהלו על ידי ישראלים ויצרו קשר עם ישראל ועם קרובי משפחתם דרך שגרירויות ישראל ובטלפון הסלולרי.

בשנות החמישים של המאה ה-20 התפתחה באנגליה מסורת מחקרית מרקסיסטית והייתה לכוח מניע חשוב מאחורי חקר המשא ומתן של צעירים מקבוצות מוחלשות עם הסדר החברתי. חוקרים ממסורת זו, שנקראה אסכולת ברמינגהם, התעניינו בתרבויות רחוב של חבורות של אנשים צעירים מבני מעמד הפועלים (פאנקיסטים, מודס, היפים, גלוחי ראש ועוד), אך נמנעו מלהצביע על מושא המחקר שלהם כעל "בעיה חברתית". תחת זאת הם העדיפו לראות בהם שלל פרשנויות תרבותיות של השתייכות למעמד חברתי (Hall & Jefferson, 1976), וביטויים של התנגדות: לוחמת גרילה סמיוטית הן כנגד עולם הערכים והמשמעויות של תרבות מעמד הפועלים שממנה צמחו, הן כלפי סדר העולם השליט שבא לידי ביטוי בתכניה של תעשיית התרבות. החוקרים הדגימו זאת תוך כדי ניתוח עולמם התרבותי של צעירים אלה.

תורתם זו של חוקרי אסכולת ברמינגהם העלתה כמה תרומות משמעותיות לחקר תרבות הנעורים: ראשית, המודל רב-ההשפעה של החוקר הבריטי סטיוארט הול, "הצפנה, פיענוח" (הול, 2003), שביקש להפנות את תשומת הלב לפער האפשרי בין האופן שהמסר מקודד בידי מפיקי התרבות לבין האופן שמפרשים אותו קהליו. משתמע מכך שאנשים מסוגלים לגלות התנגדות לתרבות הדומיננטית גם אם אינם מבקרים מקצועיים. שנית, הרחבת המושג "טקסט" והחלתו על כל מעשי ידי אדם. המשגה זו תמכה בטענה שאנשים מבטאים התנגדות לא רק במלל או בכתב: גם שפת גוף וריקוד, גם אופן העיצוב של בגדים והשימוש בהם וגם כלי רכב יכולים

להיות חלק מ"התנגדות באמצעות טקסים (הבדיג', 2009). שלישית, לתפיסתם של חוקרים אלה, את דפוסי ההתנגדות שיכולה להביא גם לשינוי חברתי ניתן ליצור בזמן הפנאי, שם הפיקוח החברתי על ההתנהגות לעומת מקומות העבודה או בתי הספר – חלש יותר.

עקרונותיה של מסורת מחקרית זו נותרו על כנם, אך בעוד אנשי אסכולת ברמינגהם הגבילו את התעניינותם למשא ומתן בשדה התרבותי המתחולל על רקע מעמדי, הרחיבו ממשיכי דרכם את ההגדרה של "שולי החברה" ובחנו ביטויי תרבות בעלי היבטים מגדריים ואתניים של קבוצות צעירות. סטיוארט הול (Hall, 1996), שנמנה עם מי שהעבירו את המחקר אל השדה האתני, הוביל מחקרים שעסקו בכיטוי התרבותי של קבוצות ממוצא אפריקני ואסיאתי החיות בתוך חברת האדם הלבן המערבי ונושאות ונותנות עם התרבות המערבית השלטת. טענתו, ברוח הפילוסוף הצרפתי מישל פוקו, הייתה, שהגדרת חברי קבוצות אלו כ"אחרים" במובן האקזוטי של המונח עושה להם עוול ולמעשה מקבעת את שונותם. לדבריו, ייצוגי "אחרות" אינם נובעים מזהות מהותנית אלא הם קולות חלופיים במרחב הציבורי העולמי ומבטאים את מערכת היחסים הבין-גזעית לדורותיה.

ברוח זו טען הסוציולוג הבריטי פול גילרוי, שחקר תרבויות מוזיקליות של שחורים ברחבי העולם, כי ניתן "לקרוא" מתוך "כאב" ו"זעם" שמקורם הקשרי – תולדה של חויית המפגש הבין-תרבותי, הטראומטי מבחינתם, שכלל עקירה מאדמת המולדת ושעבוד. אופני ביטוי אלה עברו מדור לדור, ובסופה של המאה ה-20 הם מתממשים בצורות של תרבות נעורים דוגמת רגאי, ראפ והיפ-הופ (Gilroy, 1993). על פי תיאורה של האנתרופולוגית הישראלית מלכה שבתאי (2001), צעירים יוצאי אתיופיה החיים בישראל וצורכים מוזיקת רגאי מצטרפים לאקט של סולידריות טרנס-אטלנטית לא-לבנה זו. השהות בחללי המועדונים שבשולי הערים הגדולות מאפשרת להם לדלג באופן מדומיין מעל הישראליות המתנכרת.

עולמם התרבותי של צעירים שאינם שייכים לרוב לבן העור השולט בטריטוריה שבה הם מתגוררים הוצג גם בעבודתה של מארי גילספי (Gillespie, 1995), שלמדה מהתכונות בתרבות הנעורים של יוצאי פנג'ב המתגוררים ברובע סאות'הול בלונדון כיצד בני עשרה, תלמידי תיכון, מבנים את זהותם אל מול תרבות הסבים שלא למדו את השפה האנגלית, התרבות ההודית השלטת בארץ המוצא אך מינורית בארץ החדשה, ותרבות הכפר הגלובלי המפיצה מסרים אטרקטיביים בעיניהם לצד רעיונות של "אלימות צודקת" בשם קידום הדמוקרטיה כנגד אנשים כמותם, שצבע עורם חום.

גם מחקרים פמיניסטיים הנוגעים לתרבות נעורים אימצו את גישת המשא ומתן המתנהל באמצעות צריכת תרבות ויצירתה. חברת אסכולת ברמינגהם, החוקרת אנג'לה מקרובי, טענה כי צעירות שהיו חברות בתת-תרבויות שיצרו חבריהן הגברים יצרו צורה תרבותית משל עצמן (McRobbie & Garber, 1976; McRobbie, 2000). בעבודותיה הניחה מקרובי את היסוד למחקרי נערות (girls studies) ולדיון במושג "כוח הבנות" (girls power), שאפשר להגדירו כביטחון עצמי, שאפתנות, אסרטיביות ואינדיבידואליזם של נערות ונשים צעירות הנושאות ונותנות עם דימויי מגדר מסורתיים (Mazzarella, 2008). הלך רוח זה מתבטא במתן פרשנות לעולם המדיה ובעיקר למודלים לחיקוי כמו בנות ה"ספייס גירלס" (למיש, 2000) או מדונה (פיסק, 2003), וגם ביצירת תרבות משל עצמן.

העניין ביצירה העצמאית של נשים צעירות ושל נערות כפרקטיקה של העצמה נשית נובע בין היתר מן הביקורת על היחס של תעשיית התרבות כלפי נשים יוצרות, לרבות אלו הפועלות בתוך מסגרות של תרבות צעירה, הנתפסות כמייצרות חלופה לסדר החברתי. כך דווח על נשים פאנקיסטיות שנתקלו בגישה שוביניסטית כלפיהן גם בתוך התת-תרבות היצרנית שהן היו חלק ממנה (LeBlanc, 2000). נערות "רוקיסטיות" שהופיעו בפסטיבלים של בתי ספר תיכוניים מצאו כי קהליהן מבחינים בין "להיות אשה" ו"להיות רוקיסטית" (Jennings, 2001), ומגישות תוכניות מוזיקה ברדיו גילו כי עמיתיהן אינם סבורים שמקצוע זה מתאים לנשים (Gill, 1993).

לנוכח זאת החלו החוקרים במאה ה-21 לחפש אחר הקשרי הפקה ויצירה המאפשרים לנערות לחוות העצמה על רקע מגדרי ולייצג מציאות חלופית ואף מתריסה. הזרקורים הופנו לעולם הדיגיטלי. סקרים דוגמת זה שהתפרסם במחצית העשור הקודם, ולפיו 38% מהנערות בנות 15-17 יוצרות וחולקות בתוכן דיגיטלי כמו תמונות, יצירות של אמנות וידאו וסיפורים, לעומת 29% מהנערים בקבוצת גיל זו (Mazzarella, 2008), מעוררים את המחשבה שאפשר לראות במרחב הדיגיטלי הקשר חשוב שנערות משמיעות בו קול משלהן. אבל כרמל וייסמן (2010), שניתחה לעומק את אופני הביטוי הסמלי של נערות מהסוג השולט ברשת, ממתנת את ההתלהבות. לדבריה, נערות אלו בוחרות לאמץ אחד משני דימויים, "פאקאצה" ו"פריקית" – יפה בוורוד או יפה בשחור – שכל אחד בדרכו בנוי על הגדרות הגמוניות של תפקידי מגדר. מכיוון שכך, היא טוענת, אין כאן חלופה אמיתית לדימוי הנשי המסורתי.

מבקריה של גישת המשא ומתן, זו המתמקדת במגדר או באתניות, טוענים כי היא אינה מדגישה די הצורך את צומתי המפגש בין זהויות שונות שבני אדם אוהזים

בהן. לדבריהם, רק מסגרות תיאורטיות המאפשרות לראות את הזהות התרבותית על מגוון ממדיה יכולות כנראה להתחיל לממש את הפוטנציאל הקיים בגישות המשא ומתן.

זאת ועוד, מנקודת המבט של הגישה הפמיניסטית נטען, כי אי-אפשר לשייך את כל הנשים באשר הן לקטגוריה סוציולוגית אחת, וכי למעשה קיימים מיצובים שונים של נשים בתוך העולם הגברי. ייתכן כי יש בעייתיות בכך שנשים לבנות מערביות ממנות את עצמן לדוברות של נשים באשר הן, ובכך שאלטיות מקרב קבוצות שוליים של נשים, למשל אלו שצבע עורן אינו לבן, טוענות לייצוג של כל הנשים החולקות איתן את מוצאן האתני (Yuval-Davis, 1993).

בהקשר של תרבויות נעורים נטען, כי כפי שנערים ולא נערות "השתלטו" על הנהגת התת-תרבויות החתרניות שבהן התעניינו חוקרי אסכולת ברמינגהם באמצע המאה הקודמת, הרי בשנות האלפיים ניתנה הובלת הרעיון של "כוח הבנות" לצעירות לבנות בנות מעמד הביניים, והוא בא לידי ביטוי באימוץ מוזיקה של זמרות לבנות כמו מדונה ובריטני ספירס. כל אלה כפו סוג של "לובן" על צעירות צבעוניות (de Finney, Mackenzie, & Loisselle, 2011). על פי היגיון דומה, ההתפעלות האתנוגרפית מהתצפית בהתחברות של צעירים ישראלים ממוצא אתיופי לנרטיב העולמי של המוזיקה השחורה אסור שתפטור מהתייחסות לאלימות וליחסים הפטריארכליים המתקיימים בין צעירים וצעירות בקהילה זו.

סיכום

עבודה זו הציגה שלוש תמות מספרות המחקר האקדמית העוסקת בהבניה התרבותית של הנעורים בעיקר בהקשריה המערביים והמודרניים. שלושתן משלימות זו את זו ומחפות האחת על חולשות רעותה (ראו טבלה 1).

טבלה 1

תמה	מוקד	תפיסת הנעורים	דגשים מתודולוגיים	יתרונות	חסרונות
אחרים	בני נוער ואנשים צעירים כקבוצה מובחנת	צעירים כקורבנות של שיגיונות גופם או כמושא להערצה	ניתוח של הבניה תקשורתית, מסמכים וחקיקה	הבנה מעמיקה של יחסי הכוח בחברה	הפרזה ב"קורבנות", התעלמות מקשרי הגומלין בין בוגרים לצעירים
פני הדור	פני הדור נעורים כמטאפורה	מיתוס	ניתוח של סרטים, ספרים ותוצרי תרבות	ראייה של יחסי הגומלין בין בני נוער והחברה בכללותה	ניתוק מהיומיום של מושא השיח ה"אמיתי"
נושאים ונותנים	נעורים כאתר של מאבק ומשא ומתן	צעירים כשחקנים פעילים	ראיונות, תצפיות	מתן "קול" לבני נוער ולאנשים צעירים	רומנטיזציה-יתר, התעלמות ממורכבות הזהות וממשתנים אינדיבידואליים

התבוננות מנקודת מבטה של תמת ה"אחרים", המבקרת את הבנייתם של אנשים צעירים כקבוצה, מאפשרת לנתח באופן שקול את ההתייחסויות התקשורתיות ל"אלימות הנוער" ואולי גם להבין מדוע אנחנו מתאכזבים מהתקוות שתלינו באנשים צעירים. חסרונה הוא בכך שהיא נופלת לאותה מלכודת שהיא מתריעה כנגדה – אנשים צעירים מוצגים כקטגוריה חסרת חיוניות משל עצמה, ולכן אין משתמעת ממנה הכרה בתרומותיה האוטנטיות והמוכחות של תרבות הנעורים להתחדשות המתמדת של התרבות (גם אם מובאים כחשבון מנגנוני הסינון של תעשיית התרבות). הגם שניתן לתהות עד כמה אנשים צעירים הם הכוח האמיתי המחולל מהפכות (אמרה שיש בה כדי לגמד את כוחם של אנשים מבוגרים הניצבים מאחוריהם או מופיעים בשלב מאוחר יותר ותופסים את עמדות ההנהגה), אין להתעלם מזיהוים הנפוץ עם כוחות מהפכניים. אמנם זהו מיתוס, אך כדרכם של מיתוסים אין הוא שקר מוחלט.

תמת "פני הדור", בניגוד לקודמתה, אכן מדגימה סוג של יחסי גומלין בין בוגרים לצעירים. עם זאת, הפיכתם של אנשים צעירים למיתוס משמעה חוסר עניין בהם

כקבוצה מובחנת, שכן הדגש הוא על תהליכים חברתיים שאינם בהכרח ייחודיים לקבוצת גיל זו. גישה זו אינה מוותרת רק על התייחסות לאנשים צעירים כקטגוריית גיל, אלא גם על ניתוחים אידיאולוגיים נוספים: את הסרט בלזז לחופש הגדול, למשל, היה אפשר לנתח גם מהזווית המעמדית והמגדרית. גיבורי הסרט, תושבי תל-אביב, מזוהים מבחינת מקום המגורים וההביטוס התרבותי והפוליטי שלהם עם מעמד הביניים הישראלי. ההתלבטות הקשה בעניין הגיוס היא למעשה של פלח אוכלוסייה (ללא תלות בגיל) שנחשף אחרי מלחמת ששת הימים לעולם הגלובלי ולמסרים של תנועות השלום העולמיות. ניתוח מהזווית המגדרית היה מזהה שנשים (בכל הגילים) מופיעות בסרט זה כדמויות רקע (מורות, בנות זוג), מכיוון שדילמות השירות הקרבי הגברי נראית בו חזות הכול, ובעולם סמלי וחברתי זה אין לנשים קול.

תמת "הנושאים ונותנים" מתקנת את פגמי קודמותיה בכך שהיא מעניקה לנו תובנות עשירות בנוגע לנקודת המבט של אנשים צעירים "אמיתיים". עם זאת, ונוסף על מה שפורט קודם, אין לשכוח שהפנאי הוא הזירה המשמעותית שבוחנים רוב המחקרים המצביעים על דיאלוג של אנשים צעירים עם המציאות החברתית הסובבת אותם. כאמור, יש בין החוקרים הרואים את יתרונותיה של זו כמושא מחקר, אבל אחרים יטענו כי מכיוון ששולטים בה דימויים ונרטיבים שמקורם בתעשיית התרבות, יש חשש שהתוצאה תהיה רומנטיזציה של מידת האקטיביות והעצמאות של אנשים צעירים.

שלוש הגישות כאחת נופלות במלכודות של הכללה. יש לזכור, כי צעירים אינם מקשה אחת של זהות בעיני עצמם ובעיני הסובבים אותם, גם כשמדובר בזהויות מקומיות, מגדריות, אתניות או אחרות. המבט ממעוף הציפור על בני אדם, שמציע לנו המחקר האקדמי, אינו מאפשר לנו לראות שוני בין בני אדם שמקורו במטען הגנטי או בסיפור חיים ייחודי. שלוש התמות שהוצגו כאן אינן יכולות אפוא לכסות נסיבות משתנות ורגעים החומקים מן המבט המכליל שבהם אדם דן בזהותו ו"מבצע" אותה הלכה למעשה.

רשימת מקורות

- אונגר, הנרי (1991). קולנוע ופילוסופיה. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
אפלטון (1979). המדינה. כל כתבי אפלטון (כרך שני). ירושלים: שוקן.
ארלוזורוב, מירב (אוקטובר, 2012). המזל הטוב של הצעירים בישראל. דה מארקר. נדלה מהאתר:
<http://www.themarker.com/career/1.1852170>

- ברג'ס, אנתוני (1973). *התפוז המכני*. תל אביב: תמוז.
- גאנס, הרברט (1999). *תרבות אמריקאית פופולרית ותרבות גבוהה במבנה מעמדי משתנה*. בתוך אליהוא כ"ץ ויצחק ינוביצקי (עורכים). *תרבות תקשורת ופנאי בישראל* (עמ' 54-66). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- גורביץ, דוד וערב, דן (2012). *אנציקלופדיה של הרעיונות*. תל-אביב: כבל.
- גלובס (2008). *מחקר שיווקי להתנהגות צרכנית של צעירים*. ביוזמת Zoo-Zoo, Treport ועיתון "גלובס". נדלה מאתר: http://smile.globes.co.il/globes/Treport_Life_Style.pdf.
- גלזמן, מיכאל (2007). *הגוף הצינוני: לאומיות, מגדר ומיניות בספרות העברית החדשה*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים (2005). *נתונים על מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל*. נדלה מהאתר: <http://www.academy.ac.il/data/egeret/87/egeretarticles/Data.pdf>.
- הברדיג', דיק (2009). *תת-תרבות: פאנק – משמעותו של סגנון*. תל-אביב: רסלינג.
- הול, סטיוארט (2003 | 1980). *הצפנה, פענוח*. בתוך תמר ליבס ומירי טלמון (עורכות), *תקשורת כתרבות* (עמ' 390-401). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- ויסמן, כרמל (2010). *נערות ישראליות ותת תרבויות דיגיטליות: שפה, מגדר ומשחקיות כבלוגים*. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה". ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- חזן, חיים (1993). *ככה היינו: היחיד, החבורה והקולקטיב בתל-אביב של בלוז לחופש הגדול*. בתוך גילה מנחם ודוד נחמיאס (עורכים), *מחקרי תל-אביב-יפו*. תל-אביב: רמות.
- חזן, חיים (1997). *על מחיקה תרבותית: גוף חברתי וזיכרון קולקטיבי בטקסטים תקשורתיים*. בתוך דן כספי (עורך). *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עמ' 153-170). ירושלים: מכון ון ליר.
- טאוב, גדי (1997). *המרד השפוף: על תרבות צעירה בישראל*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- טלמון, מירי (2002). *בלוז לצבר האבוד: חבורות ונוסטלגיה בקולנוע הישראלי*. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- טרנר, ויקטור (1999). *תהליך, מערכת וסמל: לקראת גישה אנתרופולוגית חדשה*. בתוך אליהוא כ"ץ ויצחק ינוביצקי (עורכים), *תרבות, תקשורת ופנאי בישראל* (עמ' 107-116). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- למיש, דפנה (2000). *שיח ה"ספייס-גירלס": חקר מקרה בהתפתחות זהות מגדרית*. פתוח 4, 21-44.
- לפיד, חיים (1992). *על הפנים: מחקר מלומד על סרטי מתיחות ישראלים*. תיאוריה וביקורת 2, 25-52.
- מאירוביץ, יהושע, ומגוייר, ג'ון (2000). *אמצעי תקשורת, מקום ורב-תרבותיות*. בתוך אליהוא כ"ץ ויצחק ינוביצקי (עורכים), *תרבות, תקשורת ופנאי בישראל* (עמ' 405-417). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- משיח, סלינה (2000). *ילדות ולאומיות: דיוקן ילדות מדומיינת בספרות העברית לילדים 1790-1948*. תל-אביב: צ'ריקובר.

- פיסק, ג'ון (2003). מדונה. בתוך תמר ליבס ומירי טלמון (עורכות), *תקשורת כתרכות* (עמ' 209-226). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קארי, ג'יימס (1995). הרולד אדמס איניס ומרשל מקלוהן. בתוך דן כספי (עורך), *תקשורת המונים: זרמים ואסכולות מחקר* (עמ' 36-43). תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קטן, יוסף (2009) צעירים בישראל: בעיות, צרכים ושירותים: תמונת מצב ומבט לעתיד. ירושלים: משרד הרווחה. נדלה מהאתר:
http://www.molsa.gov.il/About/OfficePolicy/Documents/YOUNGS_PROBLEMKATAN2009.pdf
- קליין, נעמי (2002). בלי לוגו: המטרה: בריוני המותגים. תל-אביב: כבל.
- קשתי, אור (יולי, 2012) האויב החדש: בני הנוער. הארץ. נדלה מהאתר:
<http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1751297>
- רגב, מרדכי (1990). *בואו של הרוק*. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- רפפורט, תמר, לומסקי-פדר, עדנה, רש, נירה, דר, יחזקאל ואדלר, חיים (1995). נוער ונעורים בחברה הישראלית. בתוך חנוך פלום (עורך), *מתבגרים בישראל: היבטים משפחתיים וחברתיים* (עמ' 17-40). אבן יהודה: רכס.
- שבתאי, מלכה (2001) *בין רגיי לראפ: אתגר ההשתייכות של נוער יוצא אתיופיה בישראל*. תל-אביב: צ'ריקובר.
- Abowitz, Kathleen Knight (2004). *Discourses on youth: Youth in crisis?* Retrieved from: http://www.nits.muohio.edu/edulead...ses/334/334_discourse_on_youth.
- Alexander, Jeffty. C., & Thompson, Kenneth (2008). *A contemporary introduction to sociology: Culture and society in transition*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Amit, Vered (2001) Anthropology of youth culture. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767009815>
- Arnett, Jeffrey J. (2007). Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(1), 23-29.
- Aubrun, Axel, & Grady, Joseph (2000). *How Americans understand teens: Findings from cognitive interviews*. Report prepared for the Frameworks Institute, Washington DC.
- Brown, Richard H. (1978). *A poetic for sociology: Toward a logic of discovery for the human sciences*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Buchmann, Marlis (2002). The sociology of youth culture. In Neil J. Smelser, & Paul B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Amsterdam: Elsevier. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767020106>
- Buchanan, Christy. M., & Hughes, Johna L. (2009). Construction of social reality during early adolescence: Can expecting storm and stress increase real or perceived storm and stress? *Journal of Research on Adolescence*, 19(2), 261-285.

- Clifford, James, & Marcus, George E. (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Cohen, Stanley (1972). *Folk devils and moral panics*. New York: Routledge
- Cohen, Stanley (1987). *Folk devils and moral panics*. Oxford: Basil Blackwell.
- Coleman, James (1961). *The adolescent society*. New York: Free Press.
- Cook, Daniel T., & Kaiser, Susan B. (2004). Betwixt and between. *Journal of Consumer Culture*, 4(2), 203-227.
- de Finney, Sandrina, Mackenzie, Dean, & Loiselle, Elicia (2011). All children are equal but some are more equal than others: Minoritization, structural inequities, and social justice praxis in residential care. *International Journal of Child, Youth & Family*, 2(3/4), 361-384.
- Esbensen Finn-Aage, & Tusinski, Karin (2007). Youth gangs in the print media. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 14(1), 21-38.
- Etzioni, Amitai (1986, August). The fast-food factories: McJobs are bad for kids, *The Washington Post*. Retrieved from: <http://amitaieztzioni.org/documents/B170.pdf>
- Furstenberg, Frank (2001). Sociology of adolescence. In Neil J. Smelser, & Paul B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier. Retrieved from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B008043076701994X>
- Gill, Rosalind (1993). Ideology, gender and popular radio: A discourse analytic approach. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 6(3), 323-339.
- Gillespie, Marie (1995). *Television, ethnicity, and cultural change*. UK: London: Psychology Press.
- Gilroy, Paul (1993). *The black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hall, G. Stanley (1904). *Adolescence, its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education*. New York: D. Appleton & Co.
- Hall, Stuart, & Jefferson, Tony (1976). *Resistance through rituals, Youth subcultures in post-war Britain*. London: Hutchinson.
- Hall, Stuart (1996). New ethnicities. In David. Morley, & Kuan-Hsing Chen (Eds.), *Stuart Hall: Critical dialogues in cultural studies* (pp. 441-49). New York: Routledge.
- Hall, Stuart (1997). The local and the global: Globalization and ethnicity. *Cultural politics*, 11, 173-187.
- Hartley, John (1998). When your child grows up too fast: Juvenation and the boundaries of the social in the news media. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 12(1), 9-30.

- Harwood, Jake (2008). Age identity and communication. *The International Encyclopaedia of Communication*, 1, 136-140.
- Heintz-Knowles, Katharine E. (2000). *Images of youth: A content analysis of adolescents in prime-time entertainment programming*. Report prepared for Frameworks Institute, Washington DC.
- Herring, Susan. C. (2007). Questioning the generational divide: Technological exoticism and adult constructions of online youth identity. *The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning*, 71-92.
- Howe, Neil, & Strauss, William (2000). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vintage Books Random House.
- Jennings, Carol (2001). Girls make music: Polyphony and identity in teenage rock bands. In Sharon Mazzarella, & Norma Pecora O. (Eds.), *Growing up girls: Popular culture and the construction of identity* (pp. 175-192). New York: P. Lang.
- Kahn, Richard, & Kellner, Douglas (2008). Youth culture. In Wolfgang Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication*. UK: Oxford: Blackwell-Wiley Publishing.
- Leblanc, Lauraine (2000). *Pretty in punk: Girls' gender resistance in a boys' subculture*. New Brunswick NJ: Rutgers University Press.
- Lenhart, Amanda, Purcell, Kristen, Smith, Aaron, & Zickuhr, Kathryn (2010). *Social media and mobile internet use among teens and young adults*. Pew Internet & American Life Project. Retrieved from http://web.pewinternet.org/~media/Files/Reports/2010/PIP_Social_Media_and_Young_Adults_Report_Final_with_toplines.pdf
- Lewis, Jon (1992). *The road to romance & ruin: Teen films and youth culture*. Routledge: New York.
- Lippmann, Walter (1927). *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Livingstone, Sonia (2007). On the material and the symbolic: Silverstone's double articulation of research traditions in new media studies. *New Media and Society*, 9(1), 16-24.
- Lynch, Mark (2011). *After Egypt: The limits and promise of online challenges to the authoritarian Arab state*. *Perspectives on Politics*, 9(2), 301-310.
- Males, Mike A. (1998). *Framing youth: Ten myths about the next generation*. Monroe, ME: Common Courage Press.
- Marantz-Henig, Robin (2010, August, 18). What is it about 20-somethings. *The New York Times Magazine*. Retrieved from http://www.nytimes.com/2010/08/22/magazine/22Adulthood-t.html?pagewanted=all&_r=0
- Mazzarella, Sharon (2008). Girl Culture. In Wolfgang Donsbach (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication*. UK: Oxford: Blackwell-Wiley.

- Mazzarella, Sharon, & Pecora, Norma (2007). Girls in crisis: Newspaper coverage of adolescent girls. *Journal of Communication Inquiry*, 31(1), 6-27.
- McRobbie, Angela, & Garber, Jenny (1976). Girls and subculture. In Tony Jefferson (Ed.), *Resistance through rituals* (pp. 209-221). London: Hutchinson.
- McRobbie, Angela (2000) *Feminism and youth culture*. New York: Routledge.
- McRobbie, Angela (2007). Top girls? Young women and the post-feminist sexual contract. *Cultural Studies*, 21(4-5): 718-737.
- Millennium Development Youth Indicator (2013). Youth unemployment rate, aged 15-24, men. Retrieved from <http://unstats.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=597>
- Noy, Chaim (2004). "This trip really changed me": Backpackers' narratives of self-change. *Annals of Tourism Research*, 31, 1, 78-102.
- Offer, Daniel (1969). *The psychological world of the teenager*. New York: Basic Books.
- Pais, Machado (2000). Transitions and youth culture: Forms and performances. *International Social Science Journal*, 52, 2(164), 219-232.
- Perrone, Paul A., & Chesney-Lind Meda (1997). Representations of gangs and delinquency: Wild in the streets? *Social Justice*, 24, 96-116.
- Prensky, Marc (2001). Digital natives, digital immigrants. Part 1. *On the horizon*, 9(5), 1-6.
- Sefton-Green, Julian (1998). Introduction: Being young in the digital age. In Julian Sefton-Green (Ed.), *Digital diversions: Young people in the age of multimedia*. London: UCL Press.
- Silbereisen, Rainer K. (2001). Adolescents: Leisure-time activities. In Neil J. Smelser, & Paul B. Baltes (Eds.), *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*. Amsterdam: Elsevier. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767016806>
- Statistics Brain (2012). Teenage consumer spending statistics. Retrieved from <http://www.statisticbrain.com/teenage-consumer-spending-statistics/>
- Stern, Susannah (2005). Self-absorbed, dangerous, and disengaged: What popular films tell us about teenagers. *Mass Communication & Society*, 8(1), 23-38.
- Turow, Joseph (2000). Segmenting, signaling and tailoring: Probing the dark side of target marketing. In Robin Anderson, & Lance Strate (Eds.), *Critical studies in media commercialism* (pp. 239-249). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Wheeler, Deborah (2003) The Internet and youth subculture in Kuwait. *Journal of Computer-Mediated Communication* 8(2). Retrieved from (<http://jcmc.indiana.edu/vol18/issue2/wheeler.html>).
- Willis, Paul (1977). *Learning to labor*. London: Saxon House.
- Willis, Paul (1978). *Profane Culture*. London: Routledge.

Wyn, Johanna (2005). Youth in the media: Adult stereotypes of young people. In Angie Williams, & Crispin Thurlow. (Eds.), *Talking adolescence: Perspectives on communication in the teenage years*. New York: Peter Lang.

Yuval-Davis, Nira (1993). Gender and nation. *Ethnic and Racial Studies*, 16(4), 621-632.